

JOLANTA LASKOWSKA

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

**Grażyna Voss, Rafał Drewniak,
Robert Musiałkiewicz, Piotr Prewysz-
Kwinto, *Uznawanie efektów kształcenia
pozaformalnego i nieformalnego
w szkolnictwie wyższym. Ujęcie modelowe,***

**Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku, Gdańsk 2015,
ISBN 978-83-7556-752-6, ss. 190.**

1.

W ostatnim dziesięcioleciu idea uczenia się przez całe życie zajęła kluczowe miejsce w europejskiej polityce dotyczącej edukacji. Przejście od gospodarki opartej na pracy i kapitale do gospodarki opartej na wiedzy niesie ze sobą konieczność inwestowania w wiedzę i umiejętności, konieczność zmian w oświacie, szkolnictwie wyższym i edukacji zawodowej. Elementem zmian jest wprowadzenie mechanizmów uznawania efektów uczenia się nabytych w sposób pozafor-

malny i nieformalny¹. Spójny system uczenia się musi mieć wbudowane efektywne mechanizmy uznawania różnych form kształcenia.

W Polsce brak było dotychczas rozwiązań systemowych w tym obszarze, brak doświadczeń w rozpoznawaniu, ocenianiu i uznawaniu kompetencji zdobytych poza formalnym systemem kształcenia. Na polskim rynku wydawniczym ukazało się jak dotąd niewiele opracowań poświęconych temu zagadnieniu. Z dużą satysfakcją należy więc przyjąć fakt pojawienia się książki *Uznawanie efektów kształcenia pozaformalnego i nieformalnego w szkolnictwie wyższym. Ujęcie modelowe*, która kompleksowo ujmuje to zagadnienie, w tym również uwzględnia wyniki konsultacji przeprowadzonych z samodzielnymi pracownikami nauki, władzami uczelni, przedstawicielami pracodawców oraz osobami reprezentującymi organy administracji państwowej odpowiadającej za edukację i zatrudnienie.

¹ „Uczenie się pozaformalne oznacza uczenie się, które jest realizowane poprzez zaplanowane działania (pod względem celów i czasu uczenia się) i które przewiduje pewną formę pomocy w nauce (np. relacje uczeń – nauczyciel); może ono obejmować programy służące przekazaniu umiejętności zawodowych, przekazaniu dorosłym umiejętności czytania oraz przekazaniu podstawowej edukacji osobom wcześniej kończącym naukę”; „uczenie się nieformalne oznacza uczenie się wynikające z codziennej aktywności w pracy, w rodzinie lub w czasie wolnym. Nie jest zorganizowane ani usystematyzowane pod względem celów, czasu ani pomocy w nauce. Uczenie się nieformalne może być niezamierzone ze strony osoby uczącej się; przykładami efektów uczenia się nieformalnego są umiejętności zdobyte w wyniku doświadczeń życiowych i zawodowych, umiejętności zarządzania projektami lub umiejętności w dziedzinie technologii informacyjno-komunikacyjnych zdobyte w pracy, znajomość języków i umiejętności międzykulturowe uzyskane podczas pobytu w innym kraju, umiejętności w dziedzinie technologii informacyjno-komunikacyjnych zdobyte poza pracą zawodową, a także umiejętności zdobyte poprzez wolontariat, zajęcia kulturalne, sport, pracę z młodzieżą lub czynności wykonywane w domu” (załącznik do Zalecenia Rady Unii Europejskiej z 20 grudnia 2012 r. w sprawie walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego, 2012/C 398/01).

2.

Opracowanie powstało jako efekt precyzyjnych i dogłębnych badań w ramach realizacji projektu *Nowy model kształcenia – uznanie efektów kształcenia pozaformalnego i nieformalnego w kształceniu na poziomie wyższym na kierunku zarządzanie* przez Wyższą Szkołę Bankową w Gdańsku w latach 2012-2015, finansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. Należy podkreślić w tym miejscu rzetelność badań i pełny zakres zastosowanego aparatu badawczego rzutującego na wiarygodność i przydatność praktyczną ustaleń i wniosków, jakie przedstawili autorzy. Wykorzystano między innymi badanie ankietowe na grupie 1000 respondentów, badania fokusowe w grupie 15 osób, konsultacje wśród dziekanów i samodzielnych pracowników nauki, konsultacje z przedstawicielami pracodawców z województwa pomorskiego.

Autorzy podkreślają we wstępie, że głównym celem opracowania jest przedstawienie „wzorcowego rozwiązania spełniającego wymogi prawne w zakresie uznania efektów kształcenia formalnego i nieformalnego na przykładzie kierunku zarządzanie”. Ten cel monografii zasługuje na podkreślenie głównie ze względu na potencjalne korzyści wynikające z uznawalności efektów kształcenia pozaformalnego i nieformalnego wyrażające się w mniejszym zaangażowaniu czasowym pracownika w studia, brakiem konieczności uczęszczania na wszystkie przedmioty/moduły czy możliwości skupienia się na innych aspektach nauki. Wypracowany model walidacji może odegrać istotną rolę w zwiększaniu zatrudnialności i mobilności oraz w motywowaniu do uczenia się przez całe życie, zwłaszcza wśród osób defaworyzowanych pod względem społeczno-ekonomicznym. Realizacja powyższego celu może przyczynić się także do rozwoju oferty edukacyjnej wyższych uczelni w Polsce i rozwoju społeczeństwa opartego na wiedzy.

3.

Na książkę – oprócz wstępu i zakończenia – składa się pięć rozdziałów. Taka konstrukcja jest logiczna i prawidłowa. Pierwszy z rozdziałów poświęcony został kluczowym zagadnieniom dotyczącym procesu uznawalności efektów kształcenia. Autorzy wyczerpująco przedstawiają istotę i zakres zrównania wiedzy, umiejętności i kompetencji zdobytych w ramach edukacji nieformalnej i pozaformalnej. Szczegółowo identyfikują problemy związane z uznawalnością efektów kształcenia w uczelniach wyższych. Odnoszą się także do polityki instytucji Unii Europejskiej w tym zakresie. Wskazują między innymi na doświadczenia zaawansowanych w procedurze uznawalności państw Wielkiej Brytanii i Finlandii. Autorzy słusznie zauważają, że w kontekście edukacji przez całe życie, w której podkreśla się synergię uczenia się formalnego, pozaformalnego i nieformalnego, kwestia uznawania wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych zdobytych różnymi drogami nabiera szczególnego znaczenia, ponieważ motywuje i uzasadnia do podejmowania wysiłków edukacyjnych na różnych etapach życia. Z doświadczeń analizowanych państw można wywnioskować, że formalne uznanie efektów kształcenia pozaformalnego i nieformalnego poszerza możliwości jednostki na rynku pracy oraz „odgrywa coraz większą rolę w polityce”. Kończący rozdział opis wymagań względem studenta definiujący deskryptory wiedzy, umiejętności i kompetencji dopełnia prowadzone rozważania.

Rozdział drugi przedstawia wyniki badań empirycznych wzbogacone licznymi wykresami na temat uznawalności kwalifikacji pozaformalnych i nieformalnych w szkolnictwie wyższym. Badania ankietowe zostały przeprowadzone wśród studentów kierunku zarządzanie oraz pracodawców województwa pomorskiego. Wśród kandydatów na studia przeprowadzono zogniskowany wywiad grupowy. Analiza ankiet przeprowadzonych wśród pierwszej grupy respondentów pozwoliła na wyciągnięcie interesujących wniosków. Zdaniem badanych studentów podstawą do uznania efektów kształcenia powinny być w najwyższym stopniu ukończone kursy i szkolenia oraz posiada-

ne certyfikaty zawodowe, w najmniejszym stopniu prowadzenie gospodarstwa rolnego czy uczestnictwo w wolontariacie. Co istotne w przypadku blisko połowy ankietowanych „w sytuacji braku dokumentów potwierdzających wiedzę i umiejętności zdobyte w systemie pozaformalnym i nieformalnym należałoby umożliwić przystąpienie do egzaminu bez uczestnictwa w zajęciach”. Warto wskazać, jakie były odpowiedzi na pytanie „Jaki procent wszystkich przedmiotów realizowanych na studiach może zostać zaliczony na podstawie posiadanych i udokumentowanych kwalifikacji zdobytych w systemie nieformalnym lub pozaformalnym?” Aż 42% studentów uczelni publicznych wskazało, że powinno dotyczyć to od 11% do 30% przedmiotów. Natomiast studenci uczelni niepublicznych wskazywali, że proces ten powinien dotyczyć nie więcej niż 30% przedmiotów.

Badanie wśród pracodawców pokazało, że są oni pozytywnie nastawieni do walidacji efektów kształcenia. Ponad 90% respondentów chciałoby, aby umiejętności i kompetencje pracowników rozpoczynających studia zastały uznane. Na pytanie, czy „respondenci spotkali się z sytuacją, w której pracownik występował z prośbą o wydanie dokumentu potwierdzającego jego umiejętności i kompetencje zdobyte w miejscu pracy”, odpowiedzi twierdzącej udzieliła prawie połowa ankietowanych. Zwracają oni uwagę na zagrożenia mogące pojawić się w procesie uznawalności. Stwierdzili np., że „imienne oświadczenie pracownika jest dokumentem najmniej wiarygodnym i może stanowić podstawę nadużyć”. Również referencje, często przygotowywane przez samego pracownika i przedkładane przełożonemu do podpisu, mogą okazać się bezwartościowym dokumentem. Interesariusze zewnętrzni wskazywali na inne dokumenty, które mogłyby stanowić potwierdzenie zdobytych umiejętności. Do grupy tych dokumentów zaliczyli: certyfikaty i świadectwa odbytych szkoleń, wyniki badań kompetencyjnych, opis projektów, za które pracownik był odpowiedzialny.

Wyniki badania przeprowadzonego wśród kandydatów na studia wskazywały, że wiedza nieformalna jest utożsamiana z umiejętnością

wprowadzania wiedzy teoretycznej do praktyki. Część osób stwierdziła, że w planie studiów pojawiają się przedmioty, które są powtórzeniem już posiadanej wiedzy. Nie mniej ankietowani twierdzili, że przedmioty podstawowe dla danego kierunku powinny być obowiązkowe. Sam sposób poświadczania posiadanej wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych wywoływał duże wątpliwości. Zwrócono uwagę na potencjalne nadużycia w tym zakresie.

Uzyskane informacje pochodzące z trzech różnych źródeł pozwoliły autorom monografii szerzej spojrzeć na podjętą problematykę i wypracować uniwersalne rozwiązanie wychodzące naprzeciw oczekiwaniom uczestników tego procesu.

Rozdział trzeci charakteryzuje działania, dzięki którym osiągnięto postawiony cel badawczy. Działania koncentrowały się na:

- 1) pogłębionej diagnozie obecnej sytuacji na rynku edukacyjnym w „kontekście możliwości wprowadzania uznawalności efektów kształcenia zdobytych w systemie pozaformalnym i nieformalnym”,
- 2) opracowaniu wstępnej wersji produktu finalnego – modelu prawnego, organizacyjnego i narzędziowego,
- 3) testowaniu modelu uznawalności efektów kształcenia w wybranych uczelniach wyższych i wśród kandydatów na studia na kierunku zarządzanie oraz konsultacji z decydentami z zakresu administracji publicznej,
- 4) analizie rzeczywistych efektów testowania modelu oraz opracowaniu jego ostatecznej wersji,
- 5) upowszechnianiu modelu wśród władz uczelni wyższych, pracowników naukowych, studentów i kandydatów na studia.

Ostatni rozdział przedstawia model uznania efektów kształcenia pozaformalnego i nieformalnego w szkolnictwie wyższym. Nowatorskie rozwiązanie składa się z trzech modeli dotyczących zagadnień prawnych, organizacyjnych i narzędziowych. Model prawny uwzględnia aktualne uwarunkowania prawne, zapisy ustawy z 27 lipca 2005 r. -

Prawo o szkolnictwie wyższym² oraz normy dotyczące potwierdzania efektów uczenia się zawarte w ustawie z 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym oraz niektórych innych ustaw³, a także w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 25 września 2014 r. w sprawie warunków, jakim muszą odpowiadać postanowienia regulaminu studiów.⁴ Ważnym elementem jest projekt uchwały Senatu wyższej uczelni, a w szczególności wzorcowy Regulamin potwierdzania efektów uczenia się, który z powodzeniem może być wdrożony w uczelniach wyższych, będący załącznikiem do uchwały.

Autorzy podjęli udaną próbę usystematyzowania i sformalizowania działań w ramach procedury uznawalności. Wysoki poziom merytoryczny publikacji pozwolił na „uporządkowanie całego procesu oraz wskazanie na jednostki organizacyjne odpowiedzialne za realizację poszczególnych etapów w modelu”. W procesie uznawalności właściwie wyodrębniono 4 etapy procedury:

- 1) identyfikację problemów decyzyjnych,
- 2) organizację procesu,
- 3) realizację procesu,
- 4) zakończenie i kontrolę procesu.

Każdy z wymienionych etapów został wnikliwie scharakteryzowany. Atutem modelu organizacyjnego są propozycje dokumentów wskazane na stronach 128–130, które mogą być wykorzystane w trakcie przeprowadzania procedury, takie jak np. formularz wniosku studenta o uznanie efektów kształcenia czy wzór formularz wykazu przedmiotów objętych procedurą uznawalności.

Na model narzędziowy składają się wzorcowe testy sprawdzające wiedzę, umiejętności i kompetencje społeczne z przedmiotów: podstawy zarządzania, marketing, podstawy prawa, sprawozdawczość finansowa przedstawione na stronach 159–171. Mogą być one

² Tekst jedn. Dz.U. z 2012 r., poz. 572 ze zm.

³ Dz.U. z 2014 r. poz. 1198.

⁴ Dz.U. z 2014 r. poz. 1302.

wykorzystane w sytuacji, gdy dostarczone przez studenta zaświadczenie w ocenie komisji ds. uznawalności, nie potwierdzają w pełni osiągnięcia efektów kształcenia przypisanych danemu przedmiotowi. Ponadto ze szczególną starannością przygotowano szczegółowe sylabusy do przedmiotów: marketing, podstawy zarządzania, podstawy prawa, finanse przedsiębiorstw, ocena przedsięwzięć inwestycyjnych. Oprócz tego autorzy opracowania na podstawie efektów kształcenia kilkunastu uczelni w Polsce przedstawili efekty kształcenia na studiach I stopnia dla kierunku zarządzanie. Model zawiera także zestawienie przedmiotów najczęściej wykładanych na kierunku zarządzanie z podziałem na przedmioty ogólne, podstawowe i kierunkowe.

4.

Monografia autorstwa G. Voss, R. Drewniaka, R. Musiałkiewicza, P. Prewysz-Kwinto jest opracowaniem innowacyjnym. Innowacyjnością w wypracowanym rozwiązaniu jest przygotowanie zestawu rozwiązań dotyczących regulacji wewnętrznych na poziomie uczelni, procedur organizacyjnych w zakresie funkcjonowania komórki organizacyjnej ds. uznawalności oraz opisu przebiegu procedury uznawalności, na podstawie której zgodnie z regulaminem studiów nastąpi zaliczenie wybranych modułów/przedmiotów. Umiejętne połączenie rozważań na gruncie teorii z wynikami badań empirycznych sprawia, że pracę należy zaliczyć do opracowań o unikatowej wartości. Zaprezentowany oryginalny model stanowi kompleksową i spójną całość. Uniwersalność przedstawionych rozwiązań organizacyjnych i narzędziowych powoduje, że mogą być one zaimplementowane we wszystkich typach szkół wyższych na studiach I oraz II stopnia. Publikacja przyczynia się do lepszego zrozumienia procesu uznawalności efektów kształcenia się, ma duże znaczenie dla praktyki gospodarczej oraz środowiska akademickiego.